

“Ljudska prava i gospodarski izazovi – ravnopravnost spolova”

Zakonodavstvo i institucionalni mehanizmi

Hrvatski Ustav prepoznaje ravnopravnost spolova kao najvišu vrijednost ustavnog poretka. Tijekom posljednjih nekoliko godina, usvojen je čitav niz zakonskih akata i osnovano nekoliko državnih tijela s ciljem promicanja ravnopravnosti spolova i ukidanja diskriminacije žena. Zakon o ravnopravnosti spolova, usvojen 2003. godine, uređuje opća načela zaštite od diskriminacije te definira i propisuje načine zaštite od spolne diskriminacije i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

U slučajevima kršenja ravnopravnosti spolova, svatko se može obratiti pravobraniteljici za ravnopravnost spolova zbog povrede odredbi ovog Zakona. Osobe suočene sa slučajevima spolne diskriminacije mogu Uredu pravobraniteljice, Vladinom uredu za ravnopravnost spolova ili ministarstvima podnijeti pritužbe koje se potom upućuju u daljnju proceduru drugim državnim tijelima.

Nadalje, usvojen je i niz anti-diskriminacijskih zakona kao što je, primjerice, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. Otkada je stupio na snagu, broj prijavljenih prekršaja i kaznenih djela vezanih uz obiteljsko nasilje je porastao jer je javnost, putem brojnih kampanja, upoznata sa spomenutim zakonom. Na tom je području važno istaknuti napore nevladinih organizacija, kao i aktivnosti Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Hrvatska vlada je usvojila novu *Nacionalnu strategiju za zaštitu od nasilja u obitelji, za period od 2004. do 2007. godine*. Uz Strategiju je definiran i *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. Također bi željeli istaknuti da Hrvatska, kao članica Radne skupine Vijeća Europe za suzbijanje nasilja nad ženama, sudjeluje u zajedničkoj kampanji članica Vijeća Europe, koja traje od 2006. do 2008. godine.

U srpnju 2003. godine, usvojene su izmjene i dopune Zakona o radu koji sada, na novi način, regulira pitanja zabrane spolne diskriminacije osoba koje traže posao i zaposlenih osoba.

Usvajanje «paketa» anti-diskriminacijskih zakona pridonijelo je podizanju svijesti o ravnopravnosti spolova u cijelom društvu.

Pored nacionalnih anti-diskriminacijskih zakona, temeljni zakonski akt koji definira zakonski položaj žena u Hrvatskoj je i UN-ova Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), čija je Hrvatska stranka/potpisnica od 1992. godine.

Od 1997. god. Hrvatska redovito, svakih pet godina, usvaja i nacionalni akcijski plan nazvan Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova, s ciljem uvođenja ravnopravnosti spolova u sve sfere politike. S istim ciljem su osnovani nacionalni i lokalni (područni) mehanizmi za provođenje politike ravnopravnosti spolova.

Unatoč svim zakonskim promjenama, istinska ravnopravnost spolova još uvijek nije postignuta. Zbog toga je na nacionalnoj i lokalnoj razini ustanovljeno nekoliko institucionalnih mehanizama, kao što su: Saborski odbor za ravnopravnost spolova, formiran 2001. godine, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, imenovana 2003. na temelju Zakona o ravnopravnosti spolova kao i Ured za ravnopravnost spolova koji je Vlada RH osnovala u ožujku 2004. kao stručnu službu za obavljanje poslova vezanih uz ravnopravnost spolova i koordinaciju svih aktivnosti kojima je cilj postizanje istinske ravnopravnosti spolova, te za provođenje odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova. Nadalje, sva ministarstva i druga državna tijela su imenovala koordinate/ice za ravnopravnost spolova sa zadatkom uvođenja ravnopravnosti spolova u pojedina područja politike.

Proces uspostavljanja institucionalnog okvira i mehanizama za provedbu politike ravnopravnosti spolova nastavljen je uspostavljanjem županijskih i gradskih/općinskih povjerenstava za ravnopravnost spolova. Županijska povjerenstva postoje u svim županijama, s ciljem da, u suradnji s nevladinim organizacijama, podižu svijest o jednakim mogućnostima i ravnopravnosti spolova. Još uvijek je u tijeku proces unaprjeđivanja mreže povjerenstava te usklađivanja aktivnosti među županijskim povjerenstvima, kao i između povjerenstava i tijela na nacionalnoj razini. Konkretno mjere su poduzete u tom smjeru, uključujući organizaciju seminara, budući da je jako važno popularizirati temeljne dokumente i informirati lokalne predstavnike o zakonskim odredbama i ostalim dokumentima koji se vežu uz pitanja ravnopravnosti spolova.

Najvažnije aktivnosti koje je Vlada RH poduzela kako bi uklonila prepreke za primjenu nacionalnog zakonodavstva i akcijskih planova, vidljive su upravo u formiranju ovih novih ključnih institucija. Sve te institucije surađuju s velikim brojem nevladinih organizacija koje se bave različitim pitanjima ravnopravnosti spolova. Vlada također financijski podupire projekte i aktivnosti nevladinih organizacija čija je strateška uloga u promicanju ravnopravnosti spolova uistinu od velikog značaja.

Sudjelovanje žena u političkom životu i procesu donošenja odluka

Politička participacija žena nije zadovoljavajuća iako bilježi tendenciju stalnog postupnog rasta. Od prvih višestranačkih izbora 1990. godine pa do danas broj žena u parlamentu znatno je povećan, iznoseći trenutno oko 21%. Uzrok je politička prepoznatljivost značaja ovog problema odnosno razvoj političkih taktika i strategija od strane državnih tijela, političkih stranaka i nevladinog sektora. Istraživanja javnog mnijenja također bilježe svijest o nedostatnosti žena u politici i izražen visok stupanj spremnosti glasovanja za ženske kandidate.

Trenutno su dvije žene potpredsjednice Sabora od ukupno 5 potpredsjednika. I u obnašanju izvršne vlasti došlo je do povećanja ukupne participacije žena. Od ukupno 13 ministara 4 su žene, a žena obnaša i funkciju jednog od dva potpredsjednika Vlade. Ukupno je na vodećim, dužnosničkim pozicijama u Vladi otprilike 35% žena. Ove vrlo pozitivne promjene rezultat su i javne rasprave koja

traje više od desetljeća kao i prepoznavanja političkog značenja ovog pitanja. Međutim, ne može se biti u potpunosti zadovoljan s navedenim promjenama jer je cilj 50% političke zastupljenosti žena.

Hrvatska je usvojila određeni broj zakonskih posebnih mjera, ne samo u Zakonu o ravnopravnosti spolova već i u izbornom zakonodavstvu. U Zakonu o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne samouprave nalazi se odredba prema kojoj političke stranke pri predlaganju liste kandidata za izbore trebaju voditi računa i o uravnoteženoj zastupljenosti muškaraca i žena. Također, i Zakon o političkim strankama sadrži mjere pozitivne akcije prema kojima stranke dobivaju 10% više sredstava za svakog zastupnika podzastupljenog spola. Međutim, ove posebne mjere nisu dovoljne za značajniji porast političke zastupljenosti žena kako na nacionalnoj tako i na lokalnoj razini.

Prema rezultatima posljednjih lokalnih izbora iz svibnja 2005. god. ukupno je tek 11% žena vijećnica. Ured za ravnopravnost spolova poduzeo je brojne aktivnosti s ciljem promjene takvog stanja stvari uključujući i prijevod i promociju publikacije Vijeća Europe „Ravnopravnost – Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu“. Također, prije održavanja lokalnih izbora poduzete su i, u suradnji s županijskim povjerenstvima za ravnopravnost spolova, i druge akcije namijenjene promicanju potrebe za uključivanje što je više moguće žena u političke procese. Osim toga, vodila se i diskusija predvođena ženskim nevladinim organizacijama o prijedlozima za promjenu izbornog zakonodavstva kao i razmatranja drugih zakonodavnih inicijativa s ciljem uključivanja kandidatkinja na stranačke liste.

Usprkos navedenim naporima značajan napredak broja žena koje sudjeluju u političkom životu na lokalnoj razini nije postignut. U usporedbi s lokalnim izborima 2001. godine participacija žena u lokalnim tijelima vlasti povećala se za svega 1,1% nakon lokalnih izbora 2005. godine.

S druge strane, u većini sudova prve instance u Republici Hrvatskoj žene su u većini. One čine 65% od ukupnog broja općinskih sudaca, 57% od ukupnog broja trgovačkih i 74% prekršajnih sudaca. Žene čine većinu i u Upravnom sudu RH (71%), kao i Visokom prekršajnom sudu (62%). U Vrhovnom sudu RH zastupljene su sa 46%, a u Ustavnom sudu sa 30,8%. Udio žena među pripravnicima također upućuje na daljnji trend feminizacije sudačke funkcije.

Prema mišljenju Ministarstva pravosuđa razlozi za takav porast proizlaze iz činjenice da muškarci u manjem broju apliciraju za poslove u pravosuđu, i u slučajevima kad su imenovani sucima traže bolje plaćene poslove u odvjetništvu ili javnom bilježništvu. Također, s obzirom da žene više izostaju sa posla (na primjer, zbog trudnoće, brige o djeci i/ili bolovanja), one su sklonije birati posao u pravosuđu u odnosu na druge poslove za koje su također kvalificirane.

Zapošljavanje i gospodarske mogućnosti

Zaposlenost žena ostaje ključ njihove ekonomske autonomije i veće ravnopravnosti između žena i muškaraca u cjelokupnom društvu.

Pristup položaju žena na tržištu rada posebice s obzirom na njihove teškoće pri zapošljavanju i nižim plaćama zahtijeva višestruki pristup. Hrvatska se slaže s ocjenom da koherentna politika treba sjediniti makroekonomski pristup s politikom zapošljavanja, socijalnom zaštitom i problemima skrbi.

Žene su koncentrirane u profesijama s nižim dohotkom: na primjer, one čine većinu zaposlenih u tekstilnoj industriji, ugostiteljstvu, trgovini, obrazovanju i sl. Stopa zaposlenosti žena (oko 45%) osjetno je niža od stope zaposlenosti muškaraca. Unutar ukupnog broja nezaposlenih osoba žene čine gotovo 60%. Ukoliko se cilj Lisabonske deklaracije o stopi zaposlenosti žena od 60% namjerava postići do 2010. godine potrebno je još mnogo toga učiniti. Žene u Hrvatskoj još potražuju svoja ekonomska prava i nezavisnost uključujući pristup zapošljavanju i dolične radne uvjete. Nedavno su provedena istraživanja o spolnoj diskriminaciji s obzirom na visinu plaće. Prema rezultatima tih istraživanja žene su plaćene 19,4% manje od muškaraca za istu vrstu rada. Ženska potplaćenost vidljiva je u svim sektorima, ali najveće razlike bilježe se u poslovnom savjetovanju i menadžmentu. Pouzdani statistički podaci potrebni su o ženama menadžerima, kao i o udjelu žena u upravnim odborima tvrtki u privatnom i javnom sektoru. Među brojnim razlozima raskoraka u plaćama nalazi se i onaj koji proizlazi iz (ne)mogućnosti žena za ostvarivanje uspješne karijere, poznat i kao sindrom "staklenog stropa".

Najvažniji zakoni koji zabranjuju spolnu diskriminaciju s obzirom na zapošljavanje i položaj na tržištu rada jesu Zakon o radu i Zakon o ravnopravnosti spolova koji propisuju da je "poslodavac dužan isplatiti jednaku plaću muškarcima i ženama za rad jednake vrijednosti".

Strateško opredjeljenje Vlade RH u području ekonomskog osnaživanja žena sadrži ciljeve smanjivanja njihove stope nezaposlenosti i povećanje ženskog poduzetništva do 50%. Trenutno se ukupan broj poduzetnica kreće oko 30%, a žene su općenito rijetko prisutne i na vodećim pozicijama u poduzetništvu.

S ciljem jačanja poduzetništva žena Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva uvelo je projekt pod nazivom "Poduzetništvo žena", s različitim mjerama namijenjenim promicanju veće podrške razvoju ženskog poduzetništva. Jedna od mjera je dodjeljivanje povlaštenih kredita za žene. Projekt je promoviran na televiziji kao i putem mreže plakata.

Nacionalni plan zapošljavanja za 2006. godinu donosi posebne programe za žene. On sadrži konkretne mjere subvencioniranja zapošljavanja žena starijih od 45 godina, bez obzira na njihovu profesiju, a koje su najmanje 6 mjeseci evidentirane kao nezaposlene, koje su izgubile posao ili su u procesu gubitka zaposlenja. Iste mjere primjenjuju se također i na žene koje koriste porodiljni dopust

za treće i svako sljedeće dijete prije nego što su postale nezaposlene, žene žrtve nasilja, trgovanja, onih koje traže azil, nezaposlene samohrane majke, bivše zatvorenice i druge ranjive grupe žena.

Uzimajući u obzir gornji opis položaja žena na tržištu rada, Gospodarsko-socijalno vijeće usvojilo je dodatne smjernice prema unaprjeđivanju položaja žena na tržištu rada i smanjivanju njihovog stupnja nezaposlenosti.

Sukladno potrebi suzbijanja socijalne isključivosti i siromaštva žena, na različitim državnim razinama vodi se rasprava i donose određene mjere s ciljem podrške onim skupinama žena koje se suočavaju s visokim rizikom siromaštva i socijalne isključivosti kao što su pripadnice nacionalnih manjina, starije žene i žene s invaliditetom.

22,1% stanovnika Hrvatske starije je od 65 godina, od kojih je 59,5% žena. Očekivani životni vijek žena u Hrvatskoj je 79 godina, sedam godina viši nego kod muškaraca. Udio umirovljenika raste svake godine. Krajem 2004. godine odnos umirovljenika i zaposlenog stanovništva iznosio je 1: 1,37. nažalost, umirovljenici predstavljaju trećinu od ukupnog broja siromašnih skupina društva. Razlike u plaćama tijekom radnog vijeka rezultiraju nižim penzijama žena. Prema statističkim podacima penzije žena u 2004. godini bile su 26% niže od penzija muškaraca.

Usklađivanje posla i obiteljskih obveza

Usklađivanje obiteljskih i poslovnih obveza zahtijeva razvoj potporne/podupiruće strukture i službi, kao i fleksibilnih i individualiziranih oblika zapošljavanja, osobito pri zapošljavanju oba roditelja. No, odredbe koje reguliraju pravo na dječji doplatak ovise o visini osobnog dohotka kao i o globalnom ekonomskom razvoju zemlje.

Nadalje, samo 43% djece je uključeno u institucionalnu predškolsku skrb iako razvoj obiteljske politike uključuje i planove za povećanje upisa predškolske djece u dječje vrtiće na 60% do 2010. godine. Mjere koje osiguravaju dostupnost i pristupačnost službi skrbi diljem zemlje su neizbježno ovisne o sistemu financiranja, koji je trenutno vezan za sredstva lokalnih samouprava i uzrokuje među njima značajne razlike.

Nacionalna obiteljska politika definira mjere za afirmaciju zapošljavanja žena na tržištu rada koje su vezane uz profesionalnu orijentaciju, edukaciju, stimuliranje ženskog poduzetništva, obučavanje žena za profesije u kojima postoji manjak radne snage, programe za skupine žena koje se teško zapošljavaju, kao i mjere za borbu protiv siromaštva, čineći posao fleksibilnijim i stimulirajući razvoj obiteljskog poduzetništva.

Potreba za rodno osjetljivim obrazovanjem kao preduvjetom jednakih mogućnosti

Kada govorimo o jednakim mogućnostima pristupanja obrazovanju, iz statističkih pokazatelja je vidljivo da tu nema spolne diskriminacije. Hrvatsko zakonodavstvo osigurava jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim stupnjevima za oba spola uz obvezno osnovno obrazovanje.

Statistički podaci pokazuju ravnomjernu zastupljenost učenika i učenica u osnovnim i srednjim školama, dok studentice čak dominiraju kod upisa na fakultete (53% svih upisanih studenata su žene). Razlike postoje u odabiru srednjih škola i fakulteta, a odražavaju se i kasnije u podjeli profesija na muške i ženske. Ženski dio populacije pokazuje veći interes za društvene i humanističke znanosti, dok su manje zastupljene u tehničkim znanostima, iako je i tu posljednjih godina došlo do porasta upisanih studentica. Međutim, problem je nedostatak spolno/rodne osjetljivosti u nastavnim planovima i školskim programima tako da uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja u nastavne planove i programe, te uklanjanje rodni stereotipa, predstavlja nacionalni prioritet. Novi Zakon o udžbenicima zabranjuje spolnu diskriminaciju, a u tijeku je i donošenje novog Udžbeničkog standarda u okviru Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa u čiju izradu je uključen i Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Oruđa i mehanizmi za postizanje ravnopravnosti spolova

Postojeći statistički podaci o zastupljenosti žena u političkom životu, procesima odlučivanja, gospodarskom razvoju i ostalim navedenim pitanjima bez izuzetka se koriste na svim poljima planiranja politike, u svim područjima društva. Međutim, postoji velika potreba za unapređenjem sustava prikupljanja podataka i razvoja metodološkog okvira za analize. Cilj je unaprijediti vođenje statističkih podataka, osobito u područjima socijalne skrbi i tržišta rada, na način da se osigura njihovo sistematsko praćenje i objavljivanje s obzirom na spol.

Uzimajući u obzir da moderno, demokratsko i uspješno društvo ne može biti učinkovito bez sudjelovanja žena u gospodarskom i političkom životu i procesima odlučivanja, njihovo osnaživanje je važan čimbenik dobrog upravljanja. Ono mora biti shvaćeno i potpomognuto ne samo zakonski, već i financijski. Zbog toga je nedavno, prijevodom i promocijom studije Europskog ženskog lobija *Proračunom prema ravnopravnosti spolova*, pokrenuta rasprava o rodno osjetljivom proračunu. Također, i nova Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova sadrži pitanje uvođenja rodno osjetljivog proračuna kao jednu od mjera za postizanje cilja jednakih mogućnosti i ekonomskog osnaživanja žena.

Zaključna napomena

Hrvatska pridaje veliku važnost unaprjeđivanju statusa ljudskih prava žena i definira daljnje korake za postizanje stvarne ravnopravnosti spolova kao značajnog preduvjeta ekonomskog i

6th European Ministerial Conference on equality between women and men

National memorandum of the Republic of Croatia

Stockholm, June 2006

socijalnog razvoja. U tom smislu, najvažniji cilj je sadržan u jačanju demokratskih institucija uz suradnju i dijalog s nevladinim organizacijama i međunarodnom zajednicom.